

SABAHATTİN ALİ’NİN HİKÂYELERİNDE ÇOCUK İŞÇİLER

Child Workers in Sabahattin Ali's Stories

Osman ORUÇ¹

¹Dr. Öğr. Ü., Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bayburt
osmanoruc@bayburt.edu.tr, orcid.org/0000-0002-2610-185X

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:

07.11.2022

Kabul/Accepted:

03.01.2023

DOI:

10.18069/firatsbed.1200344

Anahtar Kelimeler

Sabahattin Ali, Çocuk

İşçiler, Toplumcu

Gerçekçilik, Sosyal

Adaletsizlik

ÖZ

Hikâyeyi romandan bağımsız ‘müstakil bir tür’ olarak alan ve bu anlayışı kabul ettiren Ömer Seyfettin’den sonra Türk hikâye tarihinde Sabahattin Ali bir kırılma noktası teşkil eder. 1930’lu yıllarda Vakit Gazetesi etrafında kümelenen toplumcu gerçekçi hikâyecilerin propagandist bir tavırla gündeme getirdikleri meseleleri Sabahattin Ali kuru ideolojiyi geri planda tutarak, hikâyeden taviz vermeden ele alır. Öteden beri bir Türkiye gerçeği olan çocuk işçiler toplumcu gerçekçi bir sanatçı olan Sabahattin Ali’nin kimi hikâyelerinde de gündeme getirilir. Sabahattin Ali, toplumsal hayatta gözlenen sosyal adaletsizliği çocuk işçiler vasıtasıyla işleyerek söz konusu sorunu çok daha güçlü bir biçimde, adeta bir çılgılık halinde okuyucunun dikkatine sunar. Çalışmaya konu üç hikâyede küçük/çelimsiz bedenleriyle çok çalışıp az tüketenler ile semirmiş/haddinden fazla iri bedenleriyle az çalışıp yahut hiç çalışmayıp çok tüketenlerin çatışması işlenir. Bu çalışmada Sabahattin Ali’nin ‘Apartman’, ‘Arabalara Beş Kuruşa’ ve ‘Ayran’ adlı hikâyelerinde sosyal adaletsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan bozuk düzenin çalışmaya ittiği çocuk işçiler gerçeği üzerinde durulacaktır.

ABSTRACT

After Ömer Seyfettin, who took the story as an independent genre independent of the novel and made this understanding accepted, Sabahattin Ali constitutes a breaking point in the history of Turkish short stories. Sabahattin Ali, without compromising the story, deals with the issues brought to the agenda by the socialist realist storytellers who clustered around the Vakit Newspaper in the 1930s, with a propagandist attitude. Child labor, which has always been a reality of Turkey, is also brought to the fore in some stories of Sabahattin Ali, a socialist realist artist. Sabahattin Ali, by processing the social injustice observed in social life through child workers, brings the aforementioned problem to the attention of the reader in a much stronger way, almost as a cry. In the three stories that are the subject of the study, the conflict between those who work hard with their small/weak bodies and consume less, and those who work hard or consume a lot with their fat/oversize bodies are handled. In this study, it will be focused on the reality of child workers forced to work by the corrupt order that emerged as a result of social injustice in Sabahattin Ali's stories 'Apartman', 'Arabalar Beş Kuruşa' and 'Ayran'.

Keywords

Sabahattin Ali, Child

Labor, Social Realism,

Social Injustice

Atıf/Citation: Oruç, O. (2023). Sabahattin Ali’nin Hikâyelerinde Çocuk İşçiler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 1(117-123).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Osman ORUÇ, osmanoruc@bayburt.edu.tr

1. Giriş

Gerçeğe bağlılık anlamında alınabilecek bir kavram olan ‘gerçekçilik’ sanat/edebiyatla belli bir ilişki içindedir (Aytaç, 2012: 57-58). 19. yüzyılda Avrupa edebiyatında yerleşmiş bir anlayış olan gerçekçilik Tanzimat edebiyatının başlangıcından itibaren tedricen Türk edebiyatına da girmeye başlamış ve 20. yüzyılın başlarından itibaren de tamamıyla kabul görmüştür. Gerçekçilik anlayışının bir çeşidi olan toplumcu gerçekçilik de, sanatın ne olduğu sorusundan çok ne olması gerektiği sorusuna odaklanır. Marksist estetiğin ikinci dönemi olarak Sovyetler Birliği’nde geliştirilen bu anlayışa göre sanat toplumsal gerçekliği yansıtır (Moran, 2012: 52-53). Kendisinden önceki toplumcu gerçekçi sanatçılara nazaran eserlerinde toplumsal gerçekçiliğin daha da keskinleştiği (Tanpınar, 2005: 125) görülen Sabahattin Ali “ ‘Ayran’, ‘Arabalar Beş Kuruşa’ ve ‘Apartman’ adlı hikâyelerinde ekmek parası kazanmak için çırpınan çocukların dramı”nı (Korkmaz, 2016: 240) anlatır. Bu hikâyelerde “sosyal bozuklukların ortaya çıkardığı eşitsizlikler, ezilen küçümsenen insanların acıları” (Külahlıoğlu İslam, 2006: 445) küçük ve zayıf bedenleriyle çocuklar üzerinden daha etkili bir tarzda verilir. Hayatının bir döneminde sosyalist gazetelerde çalışan ve sanat gücünü daha çok hikâyelerinde gösteren (Necatigil, 2007: 366) Sabahattin Ali’nin öykülerinde en çok ele aldığı temalardan biri olan sosyal adaletsizlik (Korkmaz, 2016: 122) çalışmaya konu olan öykülerde çocuk işçiler özelinde işlenir. “Yaşının ve bedeninin elvermediği işlerde çalışan çocukların” (Korkmaz, 2016: 127) dramının anlatıldığı bu hikâyelerde işçilik yapan çocuklar, kendi bedenlerini sömüren acımasız düzeni değiştirebilecek imkânlardan yoksun bırakılmışlardır. Zira okulda olmaları gereken yaştaki çocukların okula gitmek yerine çalışmak zorunda kalmaları, onların bilinçlenerek mevcut şartları değiştirebilecek bir konuma erişmelerinin önünü keser.

Hikâyelerinde küçük bedenleriyle büyük mücadeleler veren çocuk kahramanlar gibi kendisi de çocukluğunda çalışmak zorunda kalmış olan yazar “yabancı olduğu bir şeyi değil, yaşadığını anlatmaktadır” (Doğan, 1975: 86). Bu anlamda onun öyküleri “Gorki gibi, yaşamının kendinden çıkan, onun bıraktığı acı bir tortudur” (Doğan, 1975: 86). Çocukluğunun, savaş yıllarının yol açtığı yokluk/yıkım/kargaşa ortamında geçmesi Sabahattin Ali’nin psikolojisi üzerinde birtakım izler bırakmıştır (Korkmaz, 2019). Onun, hikâyelerinde yokluk ve çaresizlik içinde hayata/tabiatı ve güçlülere karşı mücadele veren toplum kesimlerini bu kadar yoğunlukla işlemesi bu gerçekliğe bağlanabilir.¹

Toplumun bir cüz’ü olan bireyden yola çıkarak toplumu, toplumsal aksaklıkları ve bozuk düzeni anlatan yazar, özellikle yoksulluk gerçeğini, bu gerçeğin sebep olduğu çaresizlik durumunu ve bunu kabullenmiş umutsuz insanları merkeze alır. Yaşamaktan ziyade hayatta kalma mücadelesi veren bu insanlarla ilişkili problemini genellikle toplumsal düzen üzerinden kuran Sabahattin Ali, söz konusu bozuk düzen değişmediği sürece çaresizliğin ve yoksulluğun da devam edeceği mesajını verir. Onun hikâyelerinde toplumun alt tabakasında bulunan insanların kaybetmelerinin, bunun karşısında düzeni kuran ve işletenlerin kazanmalarının sebebi de bu gerçekliktir (Tunç, 2002: 7-19).

2. Gerçekliğin Kontrast Görünüm Biçimleri ve Ezilen Küçük Bedenler

Köyde ve büyük şehirlerde yaşayan insanların acı gerçeklerini koyu/katı bir gerçekçilik anlayışıyla işleyen (Kutlu, 1987: 235) Sabahattin Ali’nin gündelik yaşamdan bir kesit sunduğu ‘Apartman’ adlı hikâyede, inşaat işçisi bir babanın hamallık yapan çocuk yaştaki oğlunun başına gelen trajik bir hadiseye tanık oluşu ve bu tanıklık neticesinde babanın apartmanın beşinci katından düşerek ölmesi anlatılır. Esasında baba, oğlunda gördüğü acımasız gerçeği bir işçi olarak sosyal adaletin olmadığı bir düzende yıllardan beri tecrübe etmektedir. Fakat bu defa söz konusu gerçeğe oğlunun, bozuk toplumsal düzende ezilen küçük bedeni aracılığıyla tanık olmaktadır.

İnşaatın sahibi olan göbekli ve kırmızı yüzlü adam, inşaatın karşısındaki apartmanda oturmaktadır ve burası da onundur. İnşaat sahibi ile işçiler ve çocuk arasında, farklı toplumsal tabakalara mensup olmaktan dolayı bir

¹ Sabahattin Ali “Bahtiyar Köpek” adlı hikâyesine, benimsediği toplumcu gerçekçi sanat anlayışının özeti sayılabilecek şu cümlelerle başlar: Niçin hep acı şeyler yazayım? Dostlar, yufka yürekli dostlar bundan hoşlanmıyorlar. “Hep kötü, sakat şeyleri mi göreceksin?” diyorlar. “Hep açlardan, çıplaklardan, dertlilerden mi bahsedeceksin? Geceleri gazete satıp izmarit toplayan serseri çocuklardan; bir karış toprak, bir bakraç su için birbirlerini öldürenlerden; cezaevlerinde ruhları kemirile kemirile eriyip gidenlerden; doktor bulamayanlardan; hakkını alamayanlardan başka yazacak şeyler, iyi, güzel şeyler kalmadı mı? Niçin yazılarındaki bütün insanların benzi soluk, yüreği kederli? Bu memlekette yüzü gülen, bahtiyar insan yok mu?” (2020b: 65).

çatışma söz konusudur. “Gelir dağılımındaki dengesizlik ve emeğin karşılığını alamama ile ortaya çıkan sosyal adaletsizlik” (Şişman, 2020: 249) ortamında apartman sahibi hakkından fazlasını mülk edindiği için göbekli ve kırmızı yüzlüdür. İnşaat işçisi babanın ve çocuk yaşta çalışmak zorunda kalan oğlunun mevcut durumlarının müsebbibi de bu gerçekliktir. Bu gerçeklik babanın, çocuğunu okuldan almasını ve çocuğun çalışmak zorunda kalmasını dayatan bir gerçekliktir.

Hikâyede apartmanın beşinci katında çalışan baba, aşağıda sokağın başında oğlunun haddinden fazla ağır bir küfeyi yüklenmiş olarak geldiğini görür. Çocuk zayıf bedeniyle küfeyi yukarı katlara taşımaya çalışırken iki şarap şişesini düşürür. Emeğinin karşılığını talep eden çocuk, uşak tarafından, kırılan şarap şişeleri bahane edilerek oradan uzaklaştırmaya çalışılır.

Hikâyede oğlunun acıklı durumuna, çalıştığı apartmanın çatısından, kuşbakışı bir konumdan bütün teferruatıyla tanıklık eden babanın tepkisizliği, içinde bulunduğu çaresizlik gerçeği ile ilgilidir. Baba “işten atılma korkusuyla olaya müdahale edemez” (Korkmaz, 2016: 127). Sosyal adaletsizliğin dayattığı koşullar babayı, haksızlık/kötülük karşısında bir çeşit dilsizliğe mahkûm eder. Bu bağlamda denilebilir ki, şartlar onu sesini çıkaramayacak, herhangi bir tepkide bulunamayacak ölçüde kuşatmıştır. Nitekim yazarın ‘ Bir Gemici Hikâyesi’ adlı öyküsünde kaptana isyan edenler bunun bedelini işlerinden kovulmakla öderler. Bu bakımdan gücünün çıkarına zayıfın aleyhine işleyen bozuk düzen, sosyal güvenceden yoksun bulunan alt tabakadaki işçileri köleleştirmiştir. ‘Bir Gemici Hikâyesi’nde olduğu gibi ‘Apartman’ adlı hikâyede de babanın ve çocuğun “bütün hayatını, kendi çalışmasının bedelini sömüren ve iradesini baskı altında tutan toplumun insafsız, mantıksız kuralları yönetmektedir” (Korkmaz, 2016: 125).

Apartman sahibinin nazarında önemli olan ne pahasına olursa olsun inşaatın çatısının yağmurlar başlamadan önce bitirilmesidir. Bunun dışında işçilerden birinin çatıdan düşerek ölmesinin bile onun gözünde herhangi bir önemi yoktur. Nitekim işçinin çatıdan düşme hadisesinin akabinde bu durumu görmezden gelir ve pencereyi kapatır. Aynı kayıtsızlık küfeci çocuğa karşı takınılan tavırda da görülür. İnsancıl tarafları yontulmuş olan bu adam için önemli olan küfenin içindekilerdir. Küfenin altında ezilen çocuk onun nezdinde herhangi bir kıymet ifade etmez. Nitekim çocuğun yaralanması, uşak tarafından tartaklanması bile onda en ufak bir insani tepki uyandırmaz. Tam aksine bu durum onun öfkesini ve kötücül yanını harekete geçirir.

“Çocuğu kaldırmaya uğraşan uşak onu bırakarak beri tarafa koştu ve penceredeki adam bir şeyden tiksiniyormuş gibi yüzünü buruşturduktan sonra, kanatları hızla vurarak içeri çekildi” (Sabahattin Ali, 2002: 215).

Babanın, bütün dikkatini işine değil de aşağıda cereyan eden trajik duruma vermesi neticesinde çatıdan düşerek ölmesi, bir anlamda kapitalist düzenin koşullarına ayak uyduramayan işçinin cezalandırılması yolunda bir okumaya olanak tanır. Nitekim aynı tablo toplumcu gerçekçi bir romancı olan Orhan Kemal’in Bereketli Topraklar Üzerinde romanında da Pehlivan Ali karakteri üzerinden dikkatlere sunulur (Orhan Kemal, 2013). Pehlivan Ali de düzenin talep ettiği kurulu bir robot gibi çalışmadığı için, kapitalist düzenin üretim araçlarından olan bir makine aracılığıyla cezalandırılır.

Apartman hikâyesinde dikkati çeken bölümlerden biri de babanın çatıdan düştüğü sahnedir. Burada yazar, sahip oldukları sermaye/güç/meta sayesinde semirmiş olan ve giderek sahip oldukları ‘şeyler’ tarafından kuşatılmış/ele geçirilmiş ve böylece kendilerine yabancılaşmış olan insanların nazarında alt tabakaya mensup bir insanın nesneleştirilmesini söz konusu eder. Küfenin ve onun temsil ettiği gücün/sömürü düzeninin altında küçük bedeni ezilen oğlunun başına gelenlere şahitlik eden ve bu manzaraya daha fazla dayanamayarak kendini kaybeden babanın çatıdan düşmesi hadisesi, yukarıdan aşağıya herhangi bir nesnenin düşmesiyle eşdeğerde görülür:

“Vücudu yaş tahtaların üstünde hafif bir gıcırta çıkararak ağır ağır kaydı. Çatının kenarına kadar gelip orada bir an takılır gibi olduktan sonra, aşağıya, sokağın ortasına, içi toprak dolu bir çuval gibi boğuk bir ses çıkararak düştü” (Sabahattin Ali, 2002: 214-215).

‘Arabalar Beş Kuruşa’ adlı öyküde de akşamları caddelerin kalabalık zamanlarında üç-dört saat tahtadan yapılmış arabaları ‘beş kuruşa’ satmaya çalışan çocuğun hikâyesi anlatılır. Hikâyenin başkahramanı olan çocuk ‘zayıf, minimini, sesi küçük bir kızın sesi gibi ince ve titrek, altı yaşından fazla göstermeyen fakat sekiz yaşında olan’ bir çocuktur. Çocuğa dair bu betimleme onun bedenen zayıflığını somutlaştırdığı gibi, yaptığı iş ile çocuk bedeni arasındaki kontrast durumu daha da görünür kılar. Bu kontrast durumu pekiştiren bir başka gerçeklik de anne-oğulun dış görünüşleri ile buldukları köşenin biraz ötesindeki parlak vitrinli tuhafiyeye mağazası arasındaki farklılıklardır. Denilebilir ki bu iki farklı tablo yazar tarafından sosyal adaletsizliği/sınıf çatışmasını

anlatmaya yönelik olarak tasarlanmıştır. Bununla birlikte çocuğun herhangi başka bir şey değil de oyuncak satıyor olması da, bu yaşta çalışıyor olması kadar ironik bir gerçekliktir. Diğer çocuklar gibi oyuncak alıp oynaması gereken/beklenen çocuk oyuncak satmaktadır.

Hikâyede satıcı çocuğun sınıf arkadaşı olan zengin çocuğun annesi, ‘yuvarlanır gibi gelen kadın’ iki çocuk arasında tesis edilen insani bir ilişkiyi sonlandırır. Zaten ‘yuvarlanır gibi gelen kadın’ ifadesinde öne çıkan anlam, yazarın bir insandan değil de adeta bir şeyden/şeyyadan söz ediyor olmasıdır. Bu gerçeklik de iki çocuk arasındaki konuşmayı sonlandıran kadının insani olandan uzaklaştığını ve ‘şeyleştiğini’ düşündürür. Böylece iyiliği temsil eden çocukların caddede ayaküstü tesis ettikleri dostluk manzarası kötülüğün temsili figürü olan kadın tarafından imha edilir: “Ben yarın mektebinize telefon edeceğim. Seni kendi seviyende olmayanlarla temas ettirmeyi gösteririm!..” (Sabahattin Ali, 2002: 219).

Zengin çocuğun annesi olan kadına ait yukarıdaki cümle, kendisinin de mensubu olduğu güçlü/zengin toplum tabakasının ideolojisini yansıtır. Yine kadının “Bu ne hal, kimlerle konuşuyorsun?” gibi yargılayıcı soruları, üst tabakadakilerin çıkarına/lehine, alt tabakadakilerin aleyhine işleyen sistemin devamını talep eden bir içeriğe sahiptir. Sabahattin Ali’nin de yakın durduğu Marksist ideoloji toplumdaki sınıf çatışmalarını ortadan kaldırmayı amaçlar. Oysa yukarıdaki cümlenin öznesi olan kadın ve onun mensubu olduğu üst tabaka sınıf farklarının, sınıf çatışmalarının ortadan kalkmasını talep etmez. Zira böyle bir talep kendi çıkarlarıyla çatışan ve mevcut durumlarını aleyhte değiştirecek bir içeriğe sahiptir. Bu yüzden hâlihazırdaki konumlarını devam ettirmek adına sınıfsal farkların/çatışmaların korunması gerekmektedir.

Sabahattin Ali’nin “sanatının özündeki toplumcu gerçekçilik görüşünü gün ışığına” (İleri, 2014: 436) çıkaran ‘Ayran’ adlı hikâyede ise evdeki iki kardeşine bakmakla yükümlü Küçük Hasan’ın ‘büyük hikâyesi’ söz konusu edilir. “ ‘Ayran’ adlı hikâyede, yine geçim kaygusu içinde çırpınan bir çocuğun çaresiz tükenişi anlatılır” (Korkmaz, 2016: 129). Hasan, ayran satın eve eklemek götürebilmek için yaz-kış her gün köyden iki saat uzakta bulunan tren istasyonuna gidip gelmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında etkili olan Anadolu/Memleketçi sanatçıların romantik betimlemelerinden farklı olan (Hasdedeoğlu, 2020: 286) ve Sabahattin Ali’nin toplumcu gerçekçi yanını işaret eden hikâyenin ilk cümlesi Küçük Hasan’ın ve onun temsil ettiği zayıf/güçsüz alt sınıfın mücadele etmek zorunda kaldığı gerçekliğin özeti gibidir.

“Köyden istasyona giden yol, eriyen karlarla diz boyu çamurdu” (Sabahattin Ali, 2020a: 31).

Hasan’ın babası yoktur ve bu anlamda koruyucu bir simgeden mahrumdur. Annesinin varlığı bilinmekle beraber, köye dört saat uzaklıktaki nahiye merkezinde hizmetçilik yaptığı için eve haftada ancak bir defa uğrayabilmektedir. Küçük Hasan’ın tren istasyonuna giden güzergâh boyunca mücadele etmesi gereken tabiat koşulları ne kadar zorluyorsa O, bu gerçeklik karşısında o kadar zayıftır. Bu durum onun kış gününde ayran satması gibi tezat bir içeriğe sahiptir. Hasan, kış mevsiminde satacak bir şeyleri olmadığı için soğuk ayran satmaktadır.

“Kocaman ve altı çivili kunduralarını çıplak ayaklarına geçirmiş olan küçük Hasan, sağ koluna aldığı güğümü, ara sıra dinlenerek sürüklemeye çalışmaktaydı. Bazen sol elindeki çinko maşrapayı yere bırakarak ağır yükünü vücuduna daha az ağırlık verecek bir şekilde kavramak istiyordu. Ağzına kadar ayranla dolu olan güğümün alt kenarı her adım atışında dizlerine vurmakta ve dirseğine kadar geçirdiği sapı, kolundan kurtulup önüne yuvarlanmak ister gibi, ileri hamleler yapmaktaydı. Kunduralarının arka tarafı o kadar dışarı doğru eğilmişti ki, çocuğun topukları ayakkabının ökçesine değil, doğrudan doğruya çamura basıyordu” (Sabahattin Ali, 2020a: 31).

Yol boyunca taşımakta zorlandığı ayran dolu güğüm, onun toplumsal koşullar altında ezilmişliğini ima eder. Bu anlamda “ ‘Ayran’, ekonomik adaletsizliğin doğurduğu ezen ezilen çatışmasını merkeze alan trajik bir hikâyedir” (Canpolat, 2021).

Köyden istasyona kadar olan coğrafyanın/tabiat manzaralarının durumu Küçük Hasan’ın yalnızlığını/tek başlılığını daha da görünür kılan bir işlev yüklenir. Yolun tam yarısında küçük kuru bir söğüt ağacı vardır. Kuru sazların arasındaki küçük derenin üzerinde çökecek gibi duran bir köprü, yamaçta viraneyi andıran bir değirmen ve iki tarafı çıplak dağlarla çevrili upuzun bir ova, bu ovanın ortasında yapayalnız duran bir istasyon binası Hasan’ın yalnızlığını tamamlayan unsurlardır. Bu manzara, onun adeta yalnızlık tarafından kuşatılmış olduğunu düşündürür. Bu anlamda Küçük Hasan, terkedilmiş bir tabiatın ortasında terkedilmiş bir kişi olarak yer alır ve bu durum da onun aynı zamanda toplum tarafından yalnız bırakılmışlığını işaret eder. Zira istasyon memuru ve istasyondaki müşterinin kayıtsız tavırları bu gerçekliği ispatlar niteliktedir. Bunun yanı sıra Hasan’ın ailesinin yaşadığı ev köylüler tarafından izole edilmiş bir mekândır.

“Köylü de onların evinden nedense uzak kalmayı tercih ediyordu. Kapılarını bir gün bir insanın açtığı görülmemiştir” (Sabahattin Ali, 2020a: 37).

“Bozuk toplumsal düzenin kurbanı olmaya mahkûm bırakılmış insanların temsilciliğini” (Hasdedeoğlu, 2020, 286) üstlenen Hasan’ın arzusu bir günde en az dört bardak ayran satıp kazandığı on kuruşla, biri iki diğeri beş yaşında bulunan iki kardeşine bir kara ekmek götürebilmektir. Burada da emeğin karşılığının alınamaması anlamında tezat bir durum göze çarpar. Bu gerçeklik de Hasan’da korku duygusunu ortaya çıkarır. Onun iki korkusu vardır: Tren istasyonundan ayran satmadan eve eli boş dönmek ve annesinin bir çocuk daha doğurması:

“Onu asıl dehşete düşüren, kardeşlerinin bu kuyu gibi daima yutan ve hiç doymayan mideleri değildi; eli boş olarak eve döndüğü zaman, bu iki sıkı mahlûkun kendisine nasıl parlak ve büyümüş gözlerle ve nasıl sonsuz bir kinle baktığını hatırlayınca tüyleri ürperiyordu. Şimdi de bu korkuyla avazı çıktığı kadar bağırdı: ‘Ayran... Ayran!...’” (Sabahattin Ali, 2020a: 34).

Hizmetçi annenin, Hasan’ın babası ve akrabalarına dair ketumluğu, onların yalnızlık durumunu ele vermekle birlikte çocuğun korkularından birini teşkil eden, annenin günün birinde eve gelip bir çocuk daha doğurması ihtimali bağlamında düşünüldüğünde bu durum trajik bir gerçekliği de akıllara getirir. Bu trajik gerçeklik de annenin, yozlaşmış toplum tarafından çaresizliğinden dolayı emeğinin sömürülmesinin yanı sıra kadın bedeninin de suiistimal edilmesidir.

“Küçük Hasan onun ağzından babasına veya herhangi bir akrabaya dair bir kelime bile duymamıştı. Zaten kendisini bildiğinden beri bir an bile bunları merak etmiş değildi. Hayatı istasyonda ayran satmaktan ve küçük kardeşlerini beslemekten ibaret sanıyordu. Bunun için de bir tek korkusu vardı: Ya anam yine günün birinde eve gelip birkaç gün yatar, inilti içinde ve kendi kendine bir çocuk daha doğurur, beş on gün sonra onu da başıma bırakarak giderse, diyordu... Bu yeni misafiri de doyurmak kendisine düşecekti” (Sabahattin Ali, 2020a: 36-37).

Hasan’ın ve annesinin yaşamaktan daha çok hayatta kalma mücadelesi verdikleri gerçeği, anne-oğul arasında beklenen sıcak iletişim halini de ortadan kaldırır. Her ne kadar Hasan, “el yanında bir lokma için didinen” (Sabahattin Ali, 2020a: 36) annesine karşı merhamet duysa da haftada bir eve gelen anne bir kelime bile konuşmadan tekrar nahiyeye merkezine döner.

‘Apartman’ hikâyesindeki küfe gibi ‘Ayran’ hikâyesinde de güğüm bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin yarattığı sınıflar arası mücadelede, üst tabakadakilerin alt tabakadakileri ezmesinin metaforik ifadesi bu iki nesne aracılığıyla sağlanır. Küfe ve güğümün çocuk bedenlerini ezmesi, bir anlamda sosyal adaletin olmadığı bir toplum düzeninde güçlülerin zayıfları ezmesinin eğretilmesi gibidir.

Günün sonunda Hasan, istasyonda iki bardak ayranın karşılığını alamamış ve böylece emeği sömürülmüştür. Bu noktada onun emeğini sömüren kasketli yolcunun parasının üstünü isterken “Gelsene ulan!” hitabıyla, parasını ödemediği iki bardak ayran için Hasan’a “Hey, çocuk, hakkını helal et!... Helal et bakayım, helal et!... Hadi!” ifadeleri arasında da ironik bir zıtlık söz konusudur. Bu kısa cümleler muhtevalarında ‘sömürülmeyi kabul et ve bu durumdan şikâyetçi olma’ gibi bir anlam taşır. Bu anlamda kendi on kuruşunu çocuk işçinin emeğinden daha kıymetli gören kasketli yolcu “emeğin karşısında sermayenin ve dolayısıyla kapitalizmin mutlak bir temsilcisidir.” (Hasdedeoğlu, 2020: 287-288).

Hikâyenin sonlarına doğru Hasan’ın, akşam vakti eve eli boş dönerken yapılan tabiat betimi onun tecrübe ettiği gerçeklikle örtüşür. Çocuğun, karanlığın içinde tek başına kalması ve hayatın katı gerçekliği karşısında yenik düşmesi, bozuk düzenin acımasızlığı karşısında tükenen küçük insanın hikâyesini de içerir. Vahşi tabiat içinde duyduğu korku toplum tarafından kaderine terk edilmişliğini imler. Korkmaz üç hikâyedeki ortak noktaları; başkahramanlarının çocuk olması, emeklerinin karşılığını alamamaları, okul-eğitim gibi sosyal imkân ve güvencelerden yoksun olmaları şeklinde tespit eder (Korkmaz, 2016: 129).

3. Sonuç

Hayatının bir döneminde kendisi de çocuk yaşta çalışmak zorunda kalan Sabahattin Ali (Kurdakul, 2005: 36) sosyal adaletsizliğin neden olduğu bozuk düzenin koşullarına çaresizce boyun eğen çocukların dramını anlattığı hikâyelerden ikisinde, ‘Ayran’ ve ‘Apartman’da çocuk kahramanların sonu trajiktir. Hikâyelerin trajik sonlarla bitirilmesi katı gerçekliğin, sosyal adaletsizliğin ezdiği küçük bedenlerin acılarını çarpıcı bir biçimde okuyucunun dikkatine sunmaya yönelik bir tercih olarak yorumlanabilir. Ezilen kitlelerin zayıf çocuk bedenleri

üzerinden, buna mukabil sömürenlerin şişman/göbekli/iri bedenler üzerinden temsili sınıflar arasında çok büyük farkların olduğu bir toplum düzenindeki kontrast gerçekliği anlatmaya yönelik bir tasarruftur. Çalışmaya konu olan üç hikâyede de bozuk düzene karşı çocuk kahramanların konumlandırılmış olmaları, bu çarpık düzenle barış tesis edenlerin, bu düzenin böyle gitmesinden memnun olanların karşısında söz konusu düzenle mücadele edenlerin çaresiz/güçsüz durumlarını anlatmaya matuftur.

Bu üç hikâyede çocukların zayıf ve küçük bedenleriyle bir kontrast teşkil eden işler yapmaları, çocuk yaşta ailenin geçimin üstlenmek zorunda kalmaları bir bakıma sosyal adaletin olmadığı bozuk düzen gerçeğini imler. Zira adaletin olmadığı bir toplum düzeninde nasıl ki zıtlıklar; yoksullar ve zenginler, zayıflar ve güçlüler, ezilenler ve ezenler arasında somut bir kontrast durum söz konusu ise hikâyelerdeki çocukların kendi gerçeklikleri ile yaptıkları işler arasında da aynı durum söz konusudur.

Hikâyelerde ülkü değerleri temsil eden tiplerin karşısında bulunan ve karşıt değerleri temsil eden tipler sahip oldukları metalarla betimlenirler. Yazarın bu tasarrufu bu karşıt tiplerin kendilerinden menkul bir değere ve iç dünyaya sahip olmadıkları mesajını içerir.

Her üç hikâyede de ezilenlerin ezilmişlik durumları ile ezenlerin kötücül tutumları pekiştirilmiş bir şekilde verilir. ‘Apartman’da baba ve oğul ile apartman sahibi ve onun uşağı arasında, ‘Ayran’da Küçük Hasan ile içtiği ayranın parasını ödemeyen ve helallik isteyen yolcu arasında, ‘Arabalar Beş Kuruşa’da satıcı çocuk ile onunla okulda aynı sınıfta olan zengin çocuğun annesi arasındaki kontrast durum Sabahattin Ali’nin anlatmaya soyunduğu toplum gerçeğini çarpıcı bir biçimde okuyucunun dikkatine sunar. Bunun yanı sıra ‘küfe’ ve ‘güğüm’, sömürü düzeninde hayatta kalma mücadelesi veren, boğaz tokluğuna çalışan toplum kesimlerinin ezilmişliğini işaret eden birer imaj değerinde karşımıza çıkar.

Hikâyelerdeki çocukların düzene başkaldırma güçleri yoktur. Bu gerçeklik güçlünün daha çok ezdiği, zayıfın daha çok ezildiği kurulu düzenin günün birinde ortadan kalkacağına dair bir umut olmadığını ima eder. Çocuklardan sadece ‘Apartman’ hikâyesindeki kahraman emeğinin sömürüsü karşısında isyan eder fakat o da cezalandırılır. Hem dövülür hem de bu sahneye şahitlik eden babası çalıştığı inşaattan düşerek ölür. Böylece bu çocuk iki defa cezalandırılmış olur.

‘Ayran’ ve ‘Arabalar Beş Kuruşa’ hikâyelerindeki çocuk kahramanların babasız oluşu, onların güçsüzlüğünü, hayatın katı gerçeği karşısındaki çaresizliklerini ve bir dayanaktan yoksunluklarını ima eder. Sınıf farkının neden olduğu çatışma sahneleri üç hikâyede de okuyucunun duyarlılığını sarsacak bir biçimde işlenir.

Kaynaklar

- Aytaç, G. (2012). *Çağdaş türk romanı üzerine incelemeler*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Canpolat, Z. N. (2021). Sabahattin Ali hikâyelerinde çocuk işçiliği. Erişim adresi [https://www.cocukyazini.com/Home/PostRead/373?baslik=Sabahattin-Ali-Hik-yelerinde-Cocuk-Isçiligi\)-Zehra%20Nur%20Canpolat](https://www.cocukyazini.com/Home/PostRead/373?baslik=Sabahattin-Ali-Hik-yelerinde-Cocuk-Isçiligi)-Zehra%20Nur%20Canpolat), (Erişim Tarihi: 01/11/2022).
- Doğan, M. H. (1975). Öykücü Sabahattin Ali. *Türk Dili/Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, 286, 84-93.
- Hasdedeoğlu, M. O. (2020). Toplumsal çatışmalar bağlamında Sabahattin Ali’nin “Ayran” hikâyesi. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 21, 279-293.
- İleri, S. (2014). Sabahattin Ali’nin hikâyeleri. Filiz Ali-Atilla Özkırmırlı-Sevengül Sönmez (Haz.), *Sabahattin Ali-Anılar, İncelemeler, Eleştiriler* içinde (431-441. ss.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Korkmaz, R. (2016). *Sabahattin Ali insan ve eser*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Korkmaz, R. (2019). Sabahattin Ali. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/sabahattin-ali> (Erişim Tarihi: 08.11.2022).
- Kurdakul, Ş. (2005). *Çağdaş Türk edebiyatı 4*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Kutlu, Ş. (1987). *Başlangıcından günümüze kadar Türk romanları*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Külahlıoğlu İslam, A. (2006). Öykü/1920-1960. Talat S. Halman, Osman Horata, Yakup Çelik, Ramazan Korkmaz, Nurettin Demir, Mehmet Kalpaklı, M. Öcal Oğuz (Ed.). *Türk edebiyatı tarihi 4* içinde (435-456 ss.). Ankara: TC. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Külahlıoğlu İslam, A. (2009). Cumhuriyet dönemi Türk hikâyesi. Ramazan Korkmaz (Ed.). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* içinde (341-378 ss.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Moran, B. (2012). *Edebiyat kuramları ve eleştirisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Necatigil, B. (2007). *Edebiyatımızda isimler sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Sabahattin Ali, (2002). *Bütün öyküleri I/Değirmen-Kağrı-Ses*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sabahattin Ali, (2020a). *Yeni Dünya*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sabahattin Ali, (2020b). *Sırça Köşk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Şişman, G. (2020). 'Küçük adam' tipinin Orhan Kemal'in şiirindeki yansımaları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4(3), 235-250.
- Tanpınar, A. H. (2005). *Edebiyat üzerine makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tunç, A. (2002). 'Değirmen' döner 'Sırça Köşk' durur. *Sabahattin Ali Bütün öyküleri 1* içinde (7-19 ss.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
 Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-